

Отримано: 29 вересня 2021 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2021 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2021 р.

e-mail: Kruhlij.Olena@vnu.edu.ua

Chernyak.Oksana@vnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-93-95

Круглій О. Р., Черняк О. П. Основні особливості перекладу термінів із англійської мови на українську (на прикладі галузі атомної енергетики). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 93–95.

УДК: 81'3255:621.039

Круглій Олена Ростиславівна,

канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Черняк Оксана Павлівна,

канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ ІЗ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ (НА ПРИКЛАДІ ГАЛУЗІ АТОМНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ)

Стаття знайомить із продуктивними способами перекладу англійських термінів атомної енергетики та розглядає сферу атомної енергетики як джерело одиниць мови науки, що представляють перекладацькі труднощі. Проілюстровано основні способи перекладу термінів на прикладі вокабуляру атомної енергетики. Використовувалися наступні методи: систематизації та опису, суцільної вибірки прикладів, перекладацького аналізу. Встановлено, що наукова специфіка сфери атомної енергетики зумовлює труднощі в міжкультурній комунікації, елімінування яких можливо шляхом адекватного перекладу термінів. В ході аналізу було отримано висновок, що при перекладі термінів атомної енергетики переважно використовують метод повної відповідності лексичних одиниць. Для того щоб правильно перекласти та донести читачеві точний зміст термінів й аббревіатур у сфері атомної енергетики необхідним є їх правильне «розишфрування», тобто знаходження у словнику відповідного значення, і створення технічних англо-українських словників і глосаріїв із повним перекладом і поясненням.

Ключові слова: термін, термінологія, термінознавство, аббревіатура, атомна енергетика.

Olena Kruhlij,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University

Oksana Chernyak,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University

THE MAIN FEATURES OF TERMS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN (ON THE EXAMPLE OF NUCLEAR POWER INDUSTRY)

The article deals with the productive ways of translating English terms of nuclear power industry and considers the field of nuclear power industry as a source of language units in science causing translation difficulties. The nuclear power industry term is a word or phrase that has both scientific and technical meaning, accurately and unambiguously reflects the concept of the studied field, used in the process of cognition and development of objects and relations in the investigated field. The main ways of translating terms on the example of nuclear power industry vocabulary are illustrated. The following methods are used such as systematization and description, continuous sampling of examples, and translation analysis. Like any other branch of science, the nuclear power industry vocabulary is illustrative of a set of distinctive features and arises difficulties in intercultural communication, the elimination of which is possible only through adequate translation of terms. The deep analysis of terms proves that the method of full correspondence of lexical units is universal when translating the terms of nuclear power industry. In order to give a correct translation and convey to the reader the exact meaning of terms and abbreviations in the field of nuclear power industry, it is necessary to interpret and "decipher" them accurately, i.e. to find the appropriate meaning in the dictionary, and create technical English-Ukrainian dictionaries and glossaries with full translation and explanation.

Key words: term, terminology, terminology studies, abbreviation, power industry.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток науки та техніки, активне розширення міжнародної співпраці в галузі атомної енергетики вимагає використання його учасниками зрозумілого і загального для усіх професійного глосарія, оскільки термінологічна роз'єднаність значною мірою ускладнює комунікативні процеси. Відомо, що саме у атомній енергетиці такою мовою міжнародного спілкування традиційно є англійська, саме нею розробляють і вперше публікують документи МАГАТЕ, ВАО АЕС, АЯЕ ОЕСР, ВЯА та інших провідних міжнародних організацій, складають і підписують тексти міжнародних конвенцій та угод, що містять норми міжнародного права, що застосовуються у ядерній галузі, впроваджують і реалізуються контракти на будівництво і супровід експлуатації АЕС, центрів ядерної науки та технологій, надання послуг в атомній галузі та ін. У такій ситуації англійські терміни стають інтернаціональними й входять до термінологічних словників інших мов, утворюючи термінологічні поля і парадигми відповідно до потреб атомної енергетики, яка стрімко розвивається.

Актуальність. Все це актуалізує питання проведення і ґрунтовного дослідження оптимізованих нововведень, які надходять з-за кордону, та які відображено сьогодні в основному в англійськомовних ресурсах. Це, в свою чергу, диктує необхідність звернення до новітніх наукових парадигм дослідження галузевої термінології атомної енергетики. Мета розвідки: описати сучасні продуктивні способи перекладу англійських термінів й аббревіатур атомної енергетики. Завдання роботи: розгля-

нути терміносферу цієї галузі як джерело термінів та аббревіатур, що створюють перекладацькі труднощі; проілюструвати прикладами способи перекладу досліджуваних одиниць.

Мова атомної енергетики як мова професійної комунікації допомагає ученим і фахівцям не лише опанувати необхідний обсяг знань у цій сфері, а й уможливиле налагодження плідної співпраці з іншими фахівцями, що є представниками інших країн. Разом з тим усе частіше виникає потреба в освоєнні міжнародного досвіду, оскільки атомна енергетика сьогодні є важливою, необхідною і перспективною галуззю промисловості багатьох країн глобалізованого світу. У ситуації, що склалася, успіх розвитку галузі й ефективність взаєморозуміння між фахівцями багато в чому залежить від спеціальної лексики та тієї лексикографічної і термінографічної роботи, яка повинна вестися для адекватного відтворення спеціальної лексики різними словниками та глосаріями.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Необхідність вивчення проблематики формування термінології атомної енергетики, її систематизації і стандартизації, тенденцій розвитку обумовлена конкретними завданнями комунікації у цій сфері, а будь-яка спроба осмислити комунікацію між людьми, зрозуміти, що їй заважає і що сприяє, важлива і виправдана, оскільки спілкування – це основа існування і діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою роботи є праці провідних мовознавців В. І. Карабана, А. Я. Коваленка, В. Г. Гака, Б. Н. Головіна, В. М. Лейчика, А. А. Реформатського, А. І. Смирницького, А. В. Суперанської, В. А. Татарінова та ін [3; 4].

Вивчення останніх термінознавчих розвідок свідчить про певний інтерес до етимології, особливостей і труднощів перекладу термінів атомної енергетики як у спеціалістів фізиків, енергетиків так і філологів [1; 2; 5; 6; 7; 8].

Викладення основного матеріалу. Очевидно, що більша частина лексики атомної термінології є частиною загальнолітературної лексики, яка не ізольована від законів її розвитку та функціонування. У ній мають місце лексико-семантичні процеси, які притаманні словниковому складу в цілому (полісемія, омонімія, синонімія та антонімія), але для них є характерними певні специфічні риси реалізації згаданих процесів. Про такий взаємозв'язок зазначають лінгвісти. Учені стверджують, що для словника науки та словника побуту характерним є прямиї і тісний зв'язок. Будь яка наука починається саме із результатів досліджень, здобутих мисленням і мовою народу, і в подальшому своєму розвитку термінологія не відокремлюється від народної мови. Усі так звані точні науки досі мають у своєму складі терміни, що є надбанням загальнонародної мови (наприклад, вага, робота, сила, тепло, звук, світло, тіло, відображення і т. п.) [2, с. 164].

Термінологія атомної енергетики – це складна багаторівнева система, окремі одиниці якої можуть вступати в різні парадигматичні відношення, утворюючи термінологічні ланцюжки та парадигми. Вважаємо, що найбільш суттєвими і такими, що визначають суть терміну є такі його властивості, як співвіднесеність із науковим поняттям, дефініція і системність.

Термін можна визначити як слово або словосполучення, яке існує в межах певної спеціальної (професійної) сфери знань, на позначення спеціального поняття цієї галузі, що вимагає чіткої дефініції, а також вживається у спеціальних текстах й оточенні та є вербалізованим результатом професійного мислення [6, с. 102].

Термін атомної енергетики – це слово або словосполучення, яке має науково-технічне значення, точно та недвозначно відображає поняття досліджуваної галузі, що застосовується в процесі пізнання й освоєння об'єктів і відносин у галузі атомної енергетики. Для термінів атомної енергетики характерна системна організованість у межах предметної області. Тому, важливим завданням є здійснення систематизації способів перекладу аббревіатур і термінів атомної енергетики, що зменшило б можливість неправильного сприйняття і тлумачення стратегічно важливої інформації та зробить внесок у розвиток теорії міжкультурної комунікації і перекладознавства.

Розглянемо способи перекладу термінології у досліджуваній нами сфері. При передачі таких термінів використано п'ять основних перекладацьких прийомів: створення еквівалента за допомогою буквального перекладу; транслітерацію (або транскрибування) англійського терміну; описовий переклад; прийом калькування і пошуку повного словникового термінологічного відповідника.

До групи термінів, перекладених за допомогою транскрибування / транслітерування (*alkylation* – алкілування (реакція приєднання до органічної речовини одновалентного радикала алкільного ряду – CH_3 , C_2H_5 і т.п.; окремий випадок метилювання); *visbreaking* – вісбрекінг; *desulphurisation* – десульфуріація; *biorefinery* – біорафінування; *distillation* – дистилювання; *hydrocarbons* – вуглеводні) входять ті одиниці, які є інтернаціональними лексичними одиницями, більшість із яких утворено від кореневих морфем й афіксів грецького та латинського походження. Саме корінь такого терміну є прикладом транслітерації або транскрипції, а його суфікс є повністю асимільованим українською мовою іншомовним елементом [5, с. 97]. Так, наприклад, термін «*alkylation*» перекладається як «алкілування», перша частина слова «*alkil-*» є транслітерацією англійського оригіналу, а друга частина «*-ation*» традиційно перекладається україномовним «*-ування*». Алкілування – це вузькоспеціалізований термін, зрозумілий фахівцям нафтогазової і хімічної галузей. Навіть у термінологічному двомовному словнику він розшифровується. Далеко не кожному читачеві зрозуміло, що алкілування є процесом, який свідчить про введення якогось алкільного замітника в молекулу органічного виробництва. Проте суфікс цього слова дає чітко зрозуміти, що мова йде про будь-який процес.

Аналогічна ситуація із терміном «*distillation*», який має варіант перекладу «дистилювання». Але на відміну від алкілування, термін дистилювання не супроводжується у термінологічному словнику ніякими коментарями чи поясненнями, але має й інший варіант перекладу – «*фракційна перегонка*», який, по суті, є аналогом англійського терміну в українській мові.

Як правило, використання прийому транскрибування або транслітерації при перекладі термінів не є універсальним. Лексична одиниця, еквівалент якої іншою мовою створюється за допомогою транскрипції або транслітерації, має декілька інших варіантів перекладу. Так, «*desulphurisation*» – це і десульфурізація, і знесірчення, а «*biodiesel*» можна передати як «біодизель» (паливо, вироблене не з нафти, а з натуральних продуктів, зокрема таких як соєве масло та ін.), оскільки більш зрозуміле для українського фахівця у галузі атомної енергетики є «біодизельне паливо».

Переклад термінів атомної енергетики методом калькування (*biofuels* – біопаливо; *bioproducts* – біопродукція; *by-product* – проміжний / побічний продукт) використовують частіше, ніж підбір еквівалента українською мовою за допомогою транскрипції і транслітерації. Це свідчить про те, що, з одного боку, у сфері атомної енергетики мало інтернаціональ-

ної лексики, а з іншого боку, про те, що термінологія атомної енергетики дещо подібна в українській та англійській мовах, оскільки дослівний переклад термінів є частотним і, очевидно, зрозумілим для фахівців.

Описовий переклад (*biorefinery* – процес отримання палива, електричної, теплової енергії і хімікатів з біомаси; *gasoline* – бензин, відповідний бензиновій фракції (щодо межі википання)) дозволяє передати значення термінів атомної енергетики досить точно, проте іноді багатоконпонентне термінологічне словосполучення ускладнює синтаксичну структуру речення тексту українською мовою.

Переклад за допомогою пошуку повного словникового відповідника термінів й аббревіатур англійською та українською мовами (*Coalbedmethane (CBM)* – метан вугленосних формацій; газ вугільних родовищ; метан вугільних родовищ; метан вугільних формацій; *feedstock* – вихідний продукт; вихідна сировина для нафтопереробного заводу) можливий у тих випадках, коли, виходячи з контексту, стає можливим використання одного з ряду відповідників.

Повну відповідність термінів простежуємо у словах із будь-якою структурою: простих (*bitumen*), складних (*reserves-to-production*), аббревіатурних утвореннях (*LNG*), словосполученнях, які утворено з двох (*jetfuel, lightcrudes*) і більше членів (*oilandgasexploration, high-pressureinjection*).

При перекладі термінів атомної енергетики, які функціонують у текстах науково-технічної документації, здебільшого застосовують метод повної відповідності лексичних одиниць. Цікаво, що зустрічаються випадки, коли один і той самий термін мовою оригіналу може мати декілька еквівалентів (як свідчать термінологічні словники та перекладацька практика). У цьому випадку переклад повністю залежить від контексту. Є такі терміни, переклад яких здійснюється декількома способами – описовим перекладом, транслітерацією або методом пошуку відповідників. У цьому випадку вибір варіанту залежить від реципієнта тексту, комунікативної ситуації, а також від самого контексту [6, с. 107].

В англійській мові спостерігається тенденція до скорочення будь-якого терміну. Українська мова значно відстає у кількісному співвідношенні аббревіатур. Особливі труднощі для перекладача створюють аббревіатури латинського походження. Англійський алфавіт на відміну від українського, збігається із латинським, що призводить до неадекватного розшифрування скорочених термінів, які є поширеними у мові фахівців атомної галузі, наприклад: *MITC* – модальний коефіцієнт обертального моменту, *HVDC* – постійний струм високої напруги, *PWM* – широтно-імпульсна модуляція. Тому, для перекладу англійських аббревіатур у сфері атомної енергетики застосовують такі способи перекладу: запозичення (*AVR – Automatic Voltage Regulator* – автоматичний регулятор напруги), транскодування (*DAE – Differential-algebraic equation* – диференціально-алгебраїчне рівняння), пошук еквівалента (*POD – Power Oscillation Damper* – заслінка коливань потужності), створення нового скорочення (*PSS – Probabilistic Signature Scheme* – імовірнісна схема підпису) та описовий переклад (*VSC – перетворювач напруги*). Крім того, було застосовано чотири способи відтворення перекладу скорочень та аббревіатур. Зокрема, переклад повної форми слова або словосполученням (*var (varistor)* – варистор), транслітерування або транскрибування скорочень (*STATCOM (Staticcompensator)* – СТАТКОМ (Статистичний компенсатор), чи відповідне скорочення (*APU (auxiliarypowerunit)* – допоміжне силове устаткування).

Головні висновки. Отже, для того щоб правильно перекласти та донести читачеві точний зміст термінів й аббревіатур у сфері атомної енергетики необхідним є їх правильне «розшифрування», тобто знаходження у словнику відповідного значення, і створення технічних англо-українських словників і глосаріїв із повним перекладом і поясненням.

Перспективи використання результатів дослідження. Подальші дослідження у цьому напрямку передбачаємо у вивчення процесів термінологічного гніздування, аналізі термінологічних рядів, ланцюжків, парадигм у сфері функціонування термінологічних одиниць сфери атомної енергетики, а також вивчення особливостей передачі термінів окремих галузей науки.

Література:

1. Дробязко Ю. І. Лексико-граматичні трансформації при перекладі англійської термінології у сфері ядерної енергетики. *Мова і культура*. 2012. №15. С. 364–369.
2. Зорина О. С. Способи перевода англійский терминов атомной энегретики на русский язык. *Глобальный научный потенциал*. 2020. №2 (107). С. 93–95.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. 2-е вид., виправл. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
5. Куценко Н. А. Композиционные характеристики терминов-словосочетаний и особенности их перевода (на материале текстов сферы ядерной энергетики). Лондон, 2013. С. 97–98.
6. Пегов С. В. Лексические проблемы профессиональной межкультурной коммуникации (на примере атомно-энергетической отрасли). *Теория языка и межкультурная коммуникация*. Курск: Курский государственный университет, 2017. С. 102–109.
7. Пегов С. В. Терминологическая система атомнойки. *Теория языка и межкультурная коммуникация*: автореф. дис. канд. филол. наук. Тверь. 2017. 20 с.
8. Malynovska, Y., Vlasenko, K., Ved, O., Kovalchuk, V., & Bodrova, I. (2016). Технічний переклад у сфері атомної енергетики: поява нових термінів, контекст, еквівалентність. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2016. (4(72)). С. 71–72. URL: <https://doi.org/10.32918/prs> (дата звернення: 28.09.2021).
9. IAEA safety glossary: terminology used in nuclear safety and radiation protection: 2007 edition. Vienna : International Atomic Energy Agency, 2007. 227 p.
10. IAEA Safety Standards for protecting people and the environment. General Safety Guide No. GSG-8 Radiation Protection of the Public and the Environment. Vienna : IAEA, 2016. 58 p.
11. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. 11th Edition. Springfield, Massachusetts, U.S.A., 2020. 1559 p.